

Aanbevelingen voor de Visie Landbouw

Op 7 april 2005 vond de werkconferentie 'Zicht op Visie' plaats, georganiseerd door VROM-raad en Raad voor het Landelijk Gebied. Ter discussie stonden de adviezen 'Meerwaarde, perspectieven voor de landbouw en het landelijk gebied in Europees perspectief' van de Raad voor het Landelijk Gebied en 'Meerwerk, perspectieven voor de landbouw en het landelijk gebied in ruimtelijk perspectief' van de VROM-raad.

De genodigden voor deze werkconferentie kregen als opdracht om zich uit te spreken over de beide adviezen en aanbevelingen te formuleren voor de Visie Landbouw, die deze zomer door minister Veerman van LNV aan de Tweede Kamer zal worden aangeboden. Als input hadden zij van de projectleider Visie Landbouw van LNV, Albert Vermuë een aantal vragen voorgelegd gekregen en vatten Jan Douwe van der Ploeg (Raad voor het Landelijk Gebied) en Dirk Sijmons (ex lid VROM-raad) de aanbevelingen van de adviezen 'Meerwaarde', respectievelijk 'Meerwerk' samen. Namens de beide raden heeft mr. H.M. Meijdam, voorzitter van de VROM-raad, de voorlopige resultaten van de werkconferentie aangeboden aan mw. mr. R.M. Bergkamp, Directeur-Generaal Landbouw van het Ministerie van LNV. Hieronder volgt een samenvatting daarvan in de vorm van 10 punten voor de Visie Landbouw.

Economisch perspectief

1. Goed ondernemerschap

De positie van de agrarisch ondernemer moet zoveel mogelijk worden versterkt, ook binnen de structuur van de agrarische keten. Waar het om gaat is:

- a) solide arrangementen uit te bouwen om het hoge kostenniveau in Nederland te verlagen;
- b) de landbouwbeoefening niet alleen te steunen op economisch maar ook op ecologisch, sociaal en cultureel kapitaal;
- c) het innovatievermogen weer ruimte te bieden, door meer experimenten met teeltmethoden en bedrijfsvoering toe te staan.

Het versterken van de positie van de agrarisch ondernemer is mede afhankelijk van het kundig opereren van de rijksoverheid, in casu het ministerie van LNV.

2. Investeren in beheer van het cultuurlandschap

De hoge grondprijzen in Nederland zorgen voor verdringing van teelten met lagere toegevoegde waarde per hectare door teelten met hogere toegevoegde waarde per hectare. Dit kan gepaard gaan met het beëindigen van het beheer van het agrarisch cultuurlandschap. Indien de samenleving hecht aan het instandhouden van bepaalde agrarische cultuurlandschappen of van landschapselementen, moet de overheid daarin investeren en zorgen voor nieuwe fiscale en financiële instrumenten.

Boer en consument

3. Tussen producent en consument

De Nederlandse boer en tuinder moet positie kiezen op de variabele schaal van de prijs-kwaliteitverhouding. Perfect zou zijn: een excellente kwaliteit voor een ongelooflijk lage prijs. Dat lijkt onder de Nederlandse omstandigheden echter niet duurzaam haalbaar. De Nederlandse expertise is groot, maar de speelruimte op de markt is beperkt. Op dit moment is de landbouw in Nederland nog steeds in staat een hoge kwaliteit te leveren, maar het is niet vanzelfsprekend dat dit op de lange termijn zo zal blijven. Om die hoge kwaliteit te behouden moet het beleid zich richten op het stimuleren van innovatie via de vernieuwers. De vernieuwers brengen de innovatie op gang die nodig is voor het behoud en de ontwikkeling van hoge kwaliteit; de grote stroom van landbouwondernemers haalt hier uit wat ze kunnen gebruiken. Om die innovatie mogelijk te maken hebben vernieuwende ondernemers wel experimenteertruimte nodig.

De tweede mogelijkheid is een sterkere oriëntatie op de thuismarkt en het benutten en met elkaar verbinden van verschillende niches als laboratoria voor nieuwe producten en imago's (denk aan de Slow Food Beweging en de Vrienden van het Platteland). De meeste vernieuwers zitten in niches.

Op dit moment zijn agrarische ondernemers gebonden aan intermediaire partijen zoals de supermarkten om te zorgen voor een doorbraak in de relatie tussen producent en consument. Ook dwingen de grote intermediaire partijen agrariërs tot het leveren van hun product tegen een zo laag mogelijke prijs, waardoor agrariërs vaak concessies moeten doen aan de kwaliteit van hun product. Het is van belang de positie van de boer in de keten te versterken, zodat de agrarische ondernemers een krachtiger onderhandelingspartner van deze intermediaire partijen worden.

De derde mogelijkheid is om via de EU de aanscherping van de kwaliteitseisen ten aanzien van product en proces door te zetten en uit te breiden naar de vrije sectoren (niet subsidie afhankelijk). Die weg is lang maar garandeert wel dat alle producenten op de Europese markt aan dezelfde voorwaarden moeten voldoen. En dan is veel mogelijk.

Boer en beheer van landschap en natuur

4. Overheid betrouwbare partner

Natuur en landschap dragen bij aan een goed internationaal vestigingsklimaat voor bedrijven. Hierbij zijn dus langetermijn-economische belangen gemoeid. Een solide overheidsinspanning inzake het agrarisch beheer van natuur en landschap is daarom gewenst.

Voor boeren is het belangrijk om voor het beheer van landschap en natuur langetermijncontracten te sluiten zodat ze hiermee bij hun investeringsbeslissingen op lange termijn rekening kunnen houden. De overheid moet zijn regelingen daarop aanpassen. Dit betekent dat contracten voor langere termijn gesloten worden en zo zekerheid bieden voor zowel boer als overheid dat het beheer duurzaam kan worden gecontinueerd. Conjunctionele redenen mogen hierbij geen majeure rol spelen. Het is belangrijk dat er een eenduidig wettelijk kader komt zodat continuïteit gegarandeerd wordt, en waarmee ook andere onderwerpen geregeld worden zoals sturen op doelen en het uit de wereld helpen van de misvatting dat het hier gaat om staatssteun (zie navolgende punten).

5. Sturen op doelen, niet op middelen

De overheid zou actiever kunnen sturen door te sturen op doelen in plaats van middelen en door meer ruimte te geven aan vormen van samenwerking. De regio kan daarbij de doelen formuleren. Hiermee worden de diversiteit en kennis van een streek of regio, en niet alleen van een individueel bedrijf benut, en kunnen bijvoorbeeld schaalvoordelen behaald worden. Ook landgoedachtige constructies worden perspectiefvol geacht: gronden worden dan aangekocht door de natuurbeherende instantie, die deze vervolgens weer in erfpacht aanbieden aan de boer. Hij beheert de grond dan volgens de wensen van de nieuwe eigenaar. De keuze voor de beste beheersvorm moet per gebied gemaakt kunnen worden, binnen een globaal nationaal beleidskader.

6. Van staatscentralisme naar lokale zelfregulering

Een nationaal systeem van 'planning en control' leidt tot grote uitvoeringskosten. Door meer te decentraliseren en meer over te laten aan lokale zelfregulering kunnen extreem hoge overhead kosten worden verlaagd. Daarnaast zou herfundering van landbouwbeoefening op ecologisch kapitaal hogere prioriteit moeten genieten

7. Staatssteun herdefiniëren

Het financieel ondersteunen van het beheer van landschap en natuur door de boer (groene diensten) hoeft niet te worden gezien als staatssteun. Dit wordt nog te vaak zo beschouwd, ook in Brussel, terwijl het hier gaat om taken die belangrijk zijn voor de samenleving. Mooi landschap en waardevolle natuur is geen vanzelfsprekend bijproduct van de agrarische bedrijfsvoering. Als we dit willen moeten we er als samenleving wat voor over hebben. Dit zou in de komende generieke wetgeving geregeld kunnen worden.

Landbouw, platteland en de EU

8. Vitaal platteland

De maatschappij wenst een vitaal platteland en de boeren dragen daaraan bij. De stelling dat voor het creëren van een vitaal en veelzijdig platteland het beleid beter kan anticiperen op 'de landbouw verdwijnt', dan te blijven vertrouwen op 'de landbouw blijft', heeft geen breed draagvlak onder de deelnemers van de conferentie. Slechts weinigen wagen zich aan voorspellingen over de toekomst van de diverse takken van land- en tuinbouw per regio in Nederland. Toch wordt rekening gehouden met verschillende kansen van de land- en tuinbouw in verschillende regio's in ons land. Onder druk van EU-richtlijnen op het gebied van water en milieu nemen de kansen voor grondgebonden landbouw af in de veengebieden (met dikke pakketten veen) en in delen van de zandgebieden, met name in inzijsgebieden. Hoge grondprijzen veroorzaken verdringing van teelten met lage toegevoegde waarde per ha door teelten met hoge toegevoegde waarde. Juist in de stedelijke randzones waar de burgers hechten aan aantrekkelijk landschap, ontstaan hierdoor problemen zoals verrommeling van het landschap.

Het zijn de boeren en tuinders zelf, die de beslissing nemen om al of niet door te gaan met hun type van bedrijf in een bepaald gebied. De overheid kan en moet echter wel zijn visie uitdragen over de meest kansrijke gebieden. Zonder te kiezen voor een knellende agrarisch ruimtelijke hoofdstructuur is het bijvoorbeeld zinvol om de beste, meest vruchtbare gronden met goede milieucondities planologisch te reserveren voor de landbouw voor de lange termijn. Daartoe horen met name de mariene kleigronden. Uitgangspunt in deze gebieden: de landbouw blijft, het land wordt aan de moderne bedrijfsvoering aangepast; het landschap verandert maar is vitaal.

9. Een overtuigend verhaal in Europa

De toekomstperspectieven voor de agrarische ondernemers worden steeds meer in Brussel en bij het forum van de WTO bepaald, maar dit betekent niet dat de nationale overheid nog verder kan terugtreden. Juist vanwege de macht van de EU is het van het grootste belang dat het kabinet een heldere visie ontwikkelt op de landbouw en de ruimte in Nederland als deel van de EU. Nederland is volledig ingericht door mensen. De precisie waarmee het water moet worden beheerd en de hoge bevolkingsdichtheid vragen om extra inspanningen om de kwaliteit van de natuur en het landschap te waarborgen. Bij de beoordeling van de milieukwaliteit in ons land dient rekening gehouden te worden met het feit, dat de wateren in Nederland kunstmatig zijn. De Nederlandse overheid kan met een overtuigend verhaal begrip kweken voor de uitzonderlijke omstandigheden waaronder in ons land land- en tuinbouw worden bedreven.

10. Waar productie plaats maakt voor consumptie

Er zullen ook gebieden zijn, waar de toekomstperspectieven voor de landbouw ronduit ongunstig zijn. Daar moeten de niet-agrarische belangen van de samenleving zwaarder wegen: natuur, recreatie, zorg voor het waterbeheer, groen wonen vragen om herinrichting van het land. De boer kan hier worden gevraagd om groene of blauwe diensten te verlenen. Het besef dat de landbouw ook andere diensten kan leveren dan voedselproducten, zoals de gewaardeerde aanblik van koeien in de wei, is nog betrekkelijk nieuw in Nederland.

Het EU-beleid voor platteland en landbouw lijkt ruimte te bieden voor deze nieuwe taken voor de boer. Oud-Landbouwcommissaris Fischler vatte het als volgt samen: 'Zonder plattelandsontwikkeling geen landbouw, en zonder landbouw geen plattelandsontwikkeling.' Het is, kortom, de hoogste tijd voor een inhaalslag van het Nederlands beleid.